

ARTYKUŁY

Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym
PL ISSN 1643-8191, t. 48 (1)/2019, s. 89–103

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2019.005>

SŁAWOMIR KUŁACZ*

Uwagi na temat służby Stanisława Maczka w armii austro-węgierskiej

Notes on Stanisław Maczek's service in the Austro-Hungarian Army

Streszczenie: Tekst stanowi próbę skorygowania i uzupełnienia biografii generała Stanisława Maczka w wycinku odnoszącym się do jego służby w armii austro-węgierskiej podczas I wojny światowej. Ustalono prawidłową nazwę jednostki, w której służył, wskazując na nieprzystawalność austriackiej i polskiej terminologii wojskowej jako główne źródło dotychczasowych nieporozumień. Przytoczono ponadto nieznanę dotąd opinie jego bezpośrednich przełożonych oraz uzasadnienia trzech wniosków odznaczeniowych, które pozwalają dokonać wstępnej i ostrożnej charakterystyki postawy Stanisława Maczka we wspomnianym okresie.

Abstract: The article is an attempt to correct and supplement General Stanisław Maczek's biography in the parts relating to his service in the Austro-Hungarian Army during the

* Badacz niezależny, slawomir.kulacz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9088-0889.

World War I. The discrepancies between the Austrian and the Polish military terminology are said to be the primary source of previous misunderstandings as far as the name of his military unit is concerned. The author quotes Maczek's immediate superiors' opinions and three award recommendations, on the basis of which a tentative characteristics of Maczek's conduct in the said period is proposed.

Słowa kluczowe: Stanisław Maczek, pierwsza wojna światowa, pułk *Landeschützen*, front włoski

Keywords: Stanisław Maczek, World War I, *Landeschützen* Regiment, Italian Front

1. Wprowadzenie

Generał Stanisław Maczek najwyraźniej nie uznał za konieczne, by szerzej przedstawić w opublikowanych drukiem wspomnieniach początki swojej wojskowej kariery. Scharakteryzował ten okres w kilku zdaniach, a określenia, których użył, myliły nieco kolejnych jego biografów. Pisał tam:

[...] z powodu przedwczesnego powołania mnie do armii austriackiej nie dostałem się do legionów, ale zostałem „**strzelcem tyrolskim**”¹. [...] Pierwszą wojnę przetrwałem „sportowo” i z pewnym rozmachem w formacjach wysokogórskich i narciarskich **pułku tyrolskiego**, w którym w miarę postępu wojny, coraz mniej było tyrolczyków, a coraz więcej bliskich mi pokrewieństwem Kroatów².

Mimo zmian przydziałów, pobytów w szpitalach i urlopu na dokończenie studiów we Lwowie ostatnie tygodnie wojny spędził na froncie alpejskim, „w pułku, który wciąż chciał wygrać wojnę dla Austrii”³.

Zadaniem niniejszego artykułu jest przedstawienie poprawnej nazwy jednostki, w której służył Stanisław Maczek i ogólne jej scharakteryzowa-

¹ S. Maczek, *Od podwoły do czołga. Wspomnienia wojenne 1918–1945*, Londyn 1984, s. 16.

² Ibidem.

³ Ibidem, s. 17.

nie. Wykorzystano w tym celu oryginały akt osobowych Maczka z zasobu wiedeńskiego Archiwum Wojennego, które są także źródłem cytowanych opinii o nim. Sięgnięto wreszcie do przechowywanych w tej samej placówce wniosków o odznaczenia, które charakteryzują postawę bojową przyszłego generała w ostatnich latach I wojny światowej.

2. Jednostki wojskowe Stanisława Maczka

Autorzy biografii generała są dość zgodni w opisach historii jego służby w armii austro-węgierskiej. Piszą o szkoleniu, które odbył w Szkole Oficerów Rezerwy III Korpusu, objęciu przezeń dowództwa plutonu w 3. Pułku Piechoty Obrony Krajowej (inaczej: Landwehry) i prędkich przenosinach do innej jednostki. Biografowie posługują się nazwami, które różnią jedynie niuanse: Jerzy Majka pisze o „2. pułku Cesarskich Strzelców Tyrolskich (Tiroler Kaiserjäger)”⁴, Piotr Potomski o „2 pułku tyrolskim Kaiser-Jaeger”⁵, a Evan McGilvray w pierwotnym, anglojęzycznym wydaniu swojej książki pisze za Potomskim „2nd Tyrol *Kaiser-Jaeger* Regiment”⁶. Polscy tłumacze tej ostatniej książki posłużyli się natomiast zupełnie inną nazwą – „2. Pułk Tyrolskich Strzelców Krajowych”⁷. W dalszych partiach biografii mowa jest o służbie Maczka w kadrze tego pułku w Enns, a następnie o objęciu przez niego funkcji instruktora w Szkole Oficerskiej XIV Korpusu w Steyr. Na koniec Maczek objął dowodzenie 8. kompanią 2. Pułku, w ramach którego walczył w Alpach.

Wskazanie przez biografów 3. Pułku Piechoty Obrony Krajowej (niem. Landwehrinfanterieregiment „Graz” No 3) nie budzi zastrzeżeń. Jednostka taka rzeczywiście istniała i słusznie wiązana jest z położonym

⁴ J. Majka, *Generał Stanisław Maczek*, Rzeszów 2005, s. 11–13.

⁵ P. Potomski, *Generał broni Stanisław Władysław Maczek (1892–1994)*, Warszawa 2008, s. 27; idem, *Generał broni Stanisław Maczek 1892–1994*, Warszawa 2012, s. 11.

⁶ E. McGilvray, *Man of steel and honour. General Stanisław Maczek soldier of Poland, commander of the 1st Polish Armoured Division in North-West Europe 1944–45*, Solihull 2012, s. 24 i n.

⁷ Idem, *Generał Stanisław Maczek. Stal i honor – życie i służba dowódcy 1. Dywizji Pancерnej*, tłum. K. Bażyńska-Chojnacka i P. Chojnacki, Poznań 2014, s. 22–27.

w Styrii Grazem. Tam bowiem stacjonował przed wojną jego sztab i dwa z trzech batalionów. Pułk rekrutował się w głównej mierze z mieszkańców okolic Grazu⁸.

Nasze rozważania muszą się skupić na kolejnej jednostce Maczka. Istotnie, to pułk tyrolski i, jak twierdzą autorzy przywołanych biografii, przygotowany do walk w górach. Stanowiło o tym wyposażenie specjalistyczne i takie wyszkolenie jego żołnierzy. Nie był to jednak 2. Tyrolski Pułk Strzelców Cesarskich, a II Pułk Strzelców Krajowych (niem. k.k. Landesschützenregiment Bozen No II; dalej: PSK). Świadczą o tym liczne zapisy w dokumentach personalnych znajdujących się w zasobie Archiwum Wojennego w Wiedniu⁹ i rocznikach oficerskich (*Ranglisten*) austriackiej Obrony Krajowej¹⁰ oraz wnioskach odznaczeniowych. Krytyczna analiza językoznawcza pozwala zrozumieć źródła tego błędu.

II Pułk Strzelców Krajowych powstał w 1893 roku jako pułk Obrony Krajowej austriackiej części monarchii austro-węgierskiej. Stanowił jedną z pierwszych jednostek w jej ramach, które przeznaczono do walki górskiej (niem. Landwehr-Gebirgstruppen). Przed I wojną światową grupę takich jednostek tworzyły trzy pułki Strzelców Krajowych, których numery zapisywano cyframi rzymskimi¹¹, i dwa pułki piechoty Obrony Krajowej (4. z Klagenfurtu i 27. z Lublany).

⁸ M. Ehnle, *Ergänzungsheft 9 zum Werke Österreich-Ungarns letzter Krieg. Die österreichisch-ungarische Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensgarnison, Einteilung und nationaler Zusammensetzung im Sommer 1914*, Wien 1934, s. 74. Już po opuszczeniu jego szeregów przez Stanisława Maczka, na mocy cesarskiego dekretu w 1917 r., pułk zmienił nazwę na 3. Pułk Strzelców (Schützenregiment No 3). Zmiana ta rodzi czasami nieporozumienia terminologiczne, lecz nie w tym konkretnym przypadku.

⁹ Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv (ÖStA/KA), Personalunterlagen (Pers.), Qualifikationslisten (Quall.), karton 1861.

¹⁰ I tak pojawia się w Rangliście z 1916 r. jako ppor. rez. II PSK (*Ranglisten der K. K. Landwehr und der K. K. Gendarmerie 1916*, Wien 1916, s. 66), jako ppor. rez. II PSC w Rangliście z 1917 (*Ranglisten der K. K. Landwehr und der K. K. Gendarmerie 1917*, Wien 1917, s. 242) i 1918 r. (*Ranglisten der K. K. Landwehr und der K. K. Gendarmerie 1918*, Wien 1918, s. 392).

¹¹ Od reszty pułków armii austro-węgierskiej skutecznie odróżniono w ten sposób trzy jednostki Strzelców Krajowych oraz tyrolskich pułków landszturmu (niem. *Tiroler Landsturmregiment*).

Interesujący nas pułk myłony jest ze stanowiącym część Armii Wspólnej Austro-Węgier 2. Tyrolskim Pułkiem Strzelców Cesarskich (niem. Tiroler Kaiserjägerregiment No 2; dalej TPSC) z dwóch powodów. Jednostki te łączy pochodzenie z górzystego regionu Austrii – Tyrolu¹². Co więcej, 2. TPSC uzupełniał się z okręgu Brixen (wł. Bressanone), a II PSK z Brixen i Trydentu. Tu jednak podobieństwa się kończą. Zasadniczą różnicą jest to, że 2. TPSC był jednostką strzelecką Armii Wspólnej Austro-Węgier. I choć służyli w nim głównie tyrolscy górale, nie mieli oni mundurów, sprzętu ani przeszkolenia potrzebnych w walce górskiej. Wojska strzeleckie c. i k. armii (niem. Jägertruppe) określa się umownie jako lekką piechotę.

W lecie 1914 roku 2. TPSC z całym innsbruckim XIV Korpusem wyruszył na front wschodni¹³ i do przenoszenia go na front włoski latem 1915 roku nie zaznał walki na wzniesieniach wyższych niż 550 m n.p.m., przemierzając południową Lubelszczyznę i sporą część Galicji. Sporo czasu spędził też w dolinach dolnego Sanu i dolnego Dunajca. Zasadniczo inne były dzieje II PSK, który na froncie galicyjskim operował głównie w rejonach górzystych, nieco bardziej odpowiadających jego pierwotnemu przeznaczeniu. Walczył pod Lwowem, Przemyślem i Tarnowem, by w marcu 1915 roku trafić do południowo-wschodniej Galicji, a po czterech kolejnych miesiącach na front włoski.

Dekret cesarza Karola I z 16 stycznia 1917 roku znacząco komplikuje nasze rozważania. Wówczas to bowiem w uznaniu lojalności i doskonałej postawy bojowej jednostek strzelców krajowych – Landesschützen – przemianowano je na pułki... Kaiserschützen¹⁴. Wobec faktu, że niemieckie rzeczowniki *Jäger* i *Schütze* tłumaczy się w kontekstach wojskowych jako „strzelec”¹⁵, w polszczyźnie zanika rozróżnienie między *Kaiserjäger* i *Kaiser-*

¹² Jego południowa część od zakończenia I wojny światowej należy do Włoch.

¹³ W austriackiej terminologii północno-wschodni (*Nordostfront*).

¹⁴ P. Jung, *Armia austro-węgierska w I wojnie światowej (2). 1916–1918*, tłum. S. Kułacz, Oświęcim 2017, s. 4.

¹⁵ *Jäger, Schütze*, [hasło w:] *Wielki słownik niemiecko-polski*, red. nauk. J. Wiktorowicz, A. Frączek, Warszawa 2010. Wszystkie znaczenia rzeczownika *Schütze* znajdują w polszczyźnie ten sam odpowiednik, niezależne, czy odnosi się on do wojskowego, sportowca czy znaku astrologicznego. *Jäger* natomiast tłumaczony jest trojako: jako „strzelec”, „myśliwy” i „myśliwiec”.

schützen. Funkcjonuje co prawda termin „jegrzy” (lub „jegry”) odnoszący się do żołnierzy formacji strzeleckich¹⁶, ale jego użycie de facto ogranicza się do wojska rosyjskiego i niemieckiego. W polskojęzycznej literaturze odnoszącej się do armii austro-węgierskiej nie spotyka się terminu „jegrzy cesarscy”. Wszystko to powoduje, że tłumaczenie wsteczne nazwy „strzelcy cesarscy” na niemiecki obarczone jest bardzo dużym ryzykiem pomyłki. Użyte przez samego Maczka określenie „strzelec tyrolski”, wyłuszczone w przytoczonym wyżej cytacie, jest zasadniczo poprawne i zgodne ze spotykaną w epoce terminologią¹⁷, ale niejednoznaczne. Użycie w miejsce tego określenia nazwy *Kaiseräger* to błąd motywowany zapewne większą popularnością czterech tyrolskich pułków strzelców cesarskich z Armii Wspólnej.

Warto także ponownie przyrzeć się przewijającym się w historiografii informacjom na temat składu narodowego jednostki Maczka. On sam stwierdził, że był w swoim batalionie jedynym oficerem Polakiem¹⁸. Wacław Ryzewski zdaje się rozszerzać to stwierdzenie na cały pułk i wszystkie jego szarże, pisząc: „Skład osobowy tej elitarnej jednostki rekrutował się w lwiej części spośród mieszkańców terenów górskich, głównie Austriaków, Serbów, Chorwatów i Słowenów, wśród których Maczek był jedynym Polakiem”¹⁹. Według oficjalnego zestawienia z ostatniego roku wojny, gdy zwiększyła się różnorodność jednostek armii austro-węgierskiej, Polacy stanowili jednak aż 8% składu II PSK (Niemcy – 77%, Czesi 5%, Rusini 4%, Włosi 4%, Słowenicy 2%)²⁰. Na marginesie warto zaznaczyć, że dowódcą tej jednostki w pierwszych miesiącach wojny był Polak, Józef Stiller pochodzący z Rudnika nad Sanem²¹.

¹⁶ *Jegier*, [hasło w:] *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1978.

¹⁷ Adam Skwarczyński *Landeschützen* przełożył jako „strzelcy tyrolscy”, por. A. Płomieńczyk, *Armja Austro-Węgierska*, Warszawa 1916, s. 31.

¹⁸ S. Maczek, *Od podwoły do czołga*, s. 16.

¹⁹ W. Ryzewski, *Opinie o generale Stanisławie Maczku sprzed 1939 r.*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1992, nr 1, s. 156.

²⁰ R.G. Plaschka, H. Haselsteiner, A. Suppan, *Innere Front. Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, Band 2, Umsturz, Wien 1974, s. 347.

²¹ Więcej na jego temat w: S. Kułacz, *Archiwalna glosa do biografii Józefa Stillera*, „Przegląd Rudnicki” 2013/3, nr 66, s. 50–56.

3. Miejsca pierwszych walk i przydziały służbowe

Poważną wadą akt osobowych S. Maczka z Archiwum Wojennego w Wiedniu jest to, że dotyczą w zasadzie jedynie lat 1915 i 1916. Niemniej jednak można z nich wyczytać szereg wartościowych informacji.

Od 13 czerwca do 13 lipca 1915 jako jednoroczny ochotnik plutonowy i zastępca dowódcy plutonu²² brał udział w walkach pozycyjnych na północ od Zaleszczyk nad Dniestrem. Następnie, od 13 lipca, pełnił już funkcję dowódcy plutonu w 8. kompanii, choć przejściowo – przez kilka tygodni w sierpniu i wrześniu – był na powrót zastępcą dowódcy. W tym samym czasie (od 13 do 19 lipca) brał udział w jednej z serii potyczek pod Zaleszczykami²³.

Po przeniesieniu jednostki na front włoski, piastując wciąż funkcję dowódcy plutonu, walczył w rejonie na południowy wschód od Trydentu: pod miejscowością Folgaria i na położonej nad granicą z Włochami Przełęczy Coe (1610 m n.p.m.)²⁴.

14 grudnia 1915 roku uznany został za chorego i przebywał w Szpitalu Rezerwowym nr 2 (niem. Reservespital No 2) w Wiedniu. W lutym 1916 roku awansował do stopnia podporucznika rezerwy ze starszeństwem od 1 stycznia 1916 roku²⁵.

Od 1 czerwca 1916 roku pełnił funkcję oficera instrukcyjnego w Szkole Oficerów Rezerwy w Steyr²⁶, choć według innego dokumentu oficerem instrukcyjnym w tej szkole był w okresie 14 kwietnia–20 września²⁷.

²² Użyty tu niemiecki termin „Unteroffizier hinter der Front” funkcjonował także w musztrze Wojska Polskiego – podoficer za frontem. Zgodnie z regulaminem musztry funkcję tę należało powierzyć energicznemu podoficerowi – *Exerzierreglement für die k.u.k. Fußtruppen*, Wien 1911, s. 85.

²³ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von Mobilisationsbeginn bis 31. Mai 1916.

²⁴ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von Mobilisationsbeginn 1914 bis 31. Mai 1916.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von 1/6 1916.

Od 26 września do 10 października przebywał zaś na czternastodniowym urlopie²⁸. Następnie trafił z powrotem do ośrodka zapasowego II PSK, gdzie wcielono go do 70. kompanii marszowej, w której objął stanowisko dowódcy plutonu²⁹. 21 października wyruszył na front w XXV batalionie marszowym³⁰.

4. Oceny przełożonych

Przywoływane dokumenty zawierają, oprócz momentami rozbieżnych danych, także opisowe oceny wystawiane przez przełożonych Stanisława Maczka. Poniżej cytuję je, zaznaczając, z których rubryk arkuszy kwalifikacyjnych pochodzą, wyjaśniając tym samym, do jakich obszarów się odnoszą.

4.1. Maczek jako dowódca plutonu

Pierwsza ocena dotyczy okresu od 3 lipca do połowy grudnia 1915 roku, a więc okresu, w którym Maczek, jako jednoroczny ochotnik-plutonowy (niem. *Einjährig-Freiwilliger Zugführer*), pełnił funkcję zastępcy dowódcy i dowódcy plutonu³¹.

Rubryka 6 (Krótki opis charakteru, cech żołnierskich, zachowania w boju, szczególnie czyny zbrojne i działalność): „poważny, obowiązkowy i sumienny, bardzo użyteczny jako dowódca plutonu, cechuje go odwaga osobista i rozważa, wytrzymały fizycznie”³².

²⁸ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von Mobilisationsbeginn 1914 bis 31. Mai 1916.

²⁹ Ibidem.

³⁰ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von 1. Juni 1916 bis 21. Oktober 1916.

³¹ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von Mobilisationsbeginn 1914 bis 31. Mai 1916.

³² W oryginale: „ernst, Pflichtbewusst u[nd] pflichtgetreu, als Zugkommandant sehr gut verwendbar, persönlich tapfer und umsichtig, körperlich ausdauernd”.

Rubryka 7 (Kwalifikacje na następne stanowisko dowódcze. Funkcje. Szczególne kwalifikacje na określone funkcje służbowe lub stanowiska): „Nadaje się na dowódcę plutonu”³³.

Rubryka 8 (Oddziaływanie na podwładnych, kwalifikacje do kierowania korpusem oficerskim, instytucjami itp.): „Towarzyski i życzliwy, jednak w wymaganym stopniu surowy”³⁴.

4.2. Maczek jako instruktor

Druga ocena dotyczy okresu od 8 kwietnia do 26 września 1916 roku. Wystawił ją komendant Szkoły Podoficerów Rezerwy w Steyr, mjr Georg Böhm³⁵:

Rubryka 6: „Silny i szczerzy z charakteru, bardzo skrupulatny i obowiązkowy”³⁶.

Rubryka 7: „Nadaje się. Jako oficer instrukcyjny w Szkole Oficerów Rezerwy zdolny, posiada wystarczającą wiedzę wojskową i jest bardzo pilny; nie opanował jednak języka służbowego [tj. niemieckiego – SK] w sposób umożliwiający prowadzenie płynnego wykładu”³⁷.

Rubryka 8: „Ma bardzo dobry wpływ [na podwładnych] i odnosi także rezultaty”³⁸.

³³ W oryginale: „Zum Zugskommandant geeignet”.

³⁴ W oryginale: „Kameradschaftlich u[nd] wohlwollend, doch mit notwendiger Strenge”.

³⁵ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von 1/6 1916.

³⁶ W oryginale: „Sicherer, offener Charakter, sehr gewissenhaft und pflichteifrig”.

³⁷ W oryginale: „Geignet. Als Instr[uktions]offizier an der Res. Offiz. Schule besitzt gute Befähigung bei hinreichenden milit[ärischen] Kenntnissen und grossen Fleisse”; „beherrscht jedoch die Dienstsprache nicht derart um einen fließenden Vortrag zu halten”.

³⁸ W oryginale: „von sehr guter Einwirkung mit ebensolchen Erfolg”.

4.3. Maczek w ośrodku zapasowym

Trzecia ocena dotyczy krótkiego okresu pobytu S. Maczka w batalionie zapasowym II PSK w 1916 roku³⁹.

Rubryka 6: „Spokojny z charakteru, pilny, godny zaufania i solidny, pełen szczerzej chęci czynienia dobra”⁴⁰.

Rubryka 7: „Przebywał zbyt krótko w kompanii”⁴¹.

Rubryka 8: „Wymagający w służbie, jednak nie opanował języka niemieckiego w sposób umożliwiający objaśnianie poszczególnych punktów regulaminu. Żołnierze całkowicie mu ufają”⁴².

5. Odznaczenia

Stanisław Maczek odznaczony został czterema austro-węgierskimi odznaczeniami. Pierwszy z nich to Brązowy Medal za Odwagę (*bronzene Tapferkeitsmedaille*), za walki w czerwcu 1915 roku przyznany dwa lata później. Nie udało się odnaleźć wniosku o to odznaczenie, choć czyn bojowy będący podstawą nadania wspomniany został w kolejnym wniosku (zob. pkt 5.1). Poniżej znajdują się uzasadnienia z rubryk nr 6 kolejnych wniosków o odznaczenie.

³⁹ ÖStA/KA, Pers., Quall., karton 1861, Vormerk für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von 1. Juni 1916 bis 21. Oktober 1916. Dokument podpisało trzech oficerów: dowódca 70. kompanii marszowej, XXV batalionu marszowego i dowódca ośrodka zapasowego.

⁴⁰ W oryginale: „ruhiger, stiller Charakter, ist fleißig, verläßlich und tüchtig, und ist vom besten Willen etwas Gutes zu leisten durchdrungen”.

⁴¹ W oryginale: „war zu kurzer Zeit bei der Kompanie”.

⁴² W oryginale: „Dienstfördernd[,] nur beherrscht er für's Erklären der der einzelne Punkte im Regl[ement] nicht ganz gut die deutsche Sprache. Mannschaft hat alles Vertrauen zu ihm”.

5.1. Brązowy Medal Zasługi Wojskowej na wstędze
Wojskowego Krzyża Zasługi z Mieczami
(*Bronzene Militärverdienstmedaille am Bande
des Militärverdienstkreuzes mit den Schweren*)⁴³

Uzasadnienie wniosku dowódcy batalionu, majora Karla Kudra z 12 czerwca 1917 roku:

„W uznaniu odważnego zachowania w obliczu nieprzyjaciela.

Już na froncie rosyjskim wyróżnił się niezwykle wytrwałością na posterunku polowym koło Żezawy w trakcie nieprzyjacielskiego ataku 20.06.1915 r. Jako ówczesny dowódca kompanii przedstawiłem go wówczas do odznaczenia, jednak wniosek został zwrócony ze względu na krótki okres służby polowej ([Maczek] znalazł się na froncie 18.06.1915 r.). Także na froncie włoskim okazał się on obowiązkowym i rozważnym dowódcą plutonu.

Podporucznik Maczek zgłosił się do budowy punktu oporu podporucznika Richtera na punkcie wysokościowym 2348 celem wsparcia tegoż. Z zapalem i oddaniem, nie zważając na własną wygodę, dniem i nocą niezwykle się [tam] przydał. Patrol pod jego dowództwem, który 4/6 [powyżej dopisek czerwonym ołówkiem: /7, tj. 4 lipca] z jego inicjatywy wyruszył w pobliże nieprzyjacielskich zapór drucianych w celu rozpoznania działań nieprzyjaciela na południowy wschód od punktu wysokościowego 2348 całkowicie wypełnił swoje zadanie. Także w trakcie częstych ostrzałów stanowiska dawał on osobisty przykład nieustraszoneści i odwagi”⁴⁴.

⁴³ Odznaczenie znane jako Signum Laudis od napisu umieszczonego na rewersie. Maczek odznaczony został później także srebrną wersją tego medalu.

⁴⁴ ÖStA/KA, Belohnungsakten (BA), Offiziersbelohnungsanträge (OBA), kanton 244, nr 185.526. W oryginale: „In Anerkennung tapferen Verhaltens vor dem Feinde hat sich bereits auf dem russ[ischen] Kriegsschauplatze durch äußerstes Ausharren auf der F[el]dw[ache] bei Żezawa bei einem f[ein]dl[ichen] Ang[riff] am 20./6.15 ausgezeichnet u[nd] wurde von mir als damaligen Kompkmdten zur Auszeichnung beantragt, doch wurde der Antrag wegen kurzer Felddienstleistung (18./6.15 ins Feld) zurückgestellt. Auch auf dem ital[ienischen] Kriegsschauplatze hat sich derselbe als pflichteifriger u[nd] umsichtiger Zugsk[o]m[man]d[an]t erweisen.

5.2. Srebrny Medal Zasługi Wojskowej na wstędze
Wojskowego Krzyża Zasługi z Mieczami
(*Silberne Militärverdienstmedaille am Bande
des Militärverdienstkreuzes mit den Schweren*)

Uzasadnienie wniosku dowódcy batalionu, majora Karla Kudra z 17 grudnia 1917 roku:

„Odważne zachowanie w obliczu nieprzyjaciela.

Bardzo dzielny i bystry oficer, który znakomicie sprawdził się w minionym okresie walk na wschód od Asiago i pod [górá] Meletta od połowy listopada do połowy grudnia.

Pod [miejscowością] Stella⁴⁵ na wschód od Zocchi podporucznik Maczek prowadził rozważnie i z wyczuciem budowę umocnień oraz bez lęku przed niebezpieczeństwem wielokrotnie prowadził w tym celu rozpoznanie. Także w trakcie ostrzałów, a szczególnie w ataku⁴⁶.

Tekst uzasadnienia sprawia wrażenie urwanego, choć wniosek zatwierdzono bez uwag.

L[eutnan]t Maczek meldete sich bei der Schaffung des Schützpunktes L[eutnan]t Richter auf [Kote] 2348 zur Unterstützung desselben u[nd] leistete ihm dort mit Eifer und Hingebung u[nd] Hintansetzung jeder eig. Bequemlichkeit bei Tag u[nd] Nacht hervorragende Dienste. Ein am 4./6 [powyżej dopisek czerwonym ołówkiem: /7] aus eig. Antriebe zur Konstat[ierung] f[ein]d[lichen] Tätigkeit sü[d]ö[stlich] [Kote] 2348 bis nahe an die f[ein]d[liche] Drahtverhaue unternommener Patrouillengang unter seinem Kmdo erfüllte voll den Zweck. Auch bei den oftmaligen Beschießung der Stellung gab er persönliches Beispiel von Unerschrockenheit u[nd] Tapferkeit”.

⁴⁵ Dziś: Stellar.

⁴⁶ ÖStA/KA, BA, OBA, karton 298, nr 219.146. W oryginale: „Tapferes Verhalten vor dem Feinde.

Ein sehr tapferer u[nd] schneidiger Offz., der sich in der vergangenen Kampfperiode östl. Asiago u[nd] bei Meletta von Mitte Nov[ember] bis Mitte Dezember auf das beste bewährt hat. Bei Stella östl[ich] Zocchi hat L[eutnan]t Maczek sehr verständnisvoll u[nd] umsichtig den Stellungsbau geleitet u[nd] zu diesem Zwecke ohne Scheu der Gefahr vorgenommen. Auch bei Beschießungen u[nd] besonders beim Vormarsch”.

5.3. Srebrny Medal za Odwagę 1. Klasy dla oficerów (*Silberne Tapferkeitsmedaille 1. Klasse für Offiziere*)

Uzasadnienie wniosku dowódcy batalionu, majora Karła Kudra z 11 lutego 1918 roku:

„W uznaniu niezwykle odważnego zachowania w obliczu nieprzyjaciela.

Od 19 do 30 stycznia dowodził stanowiskiem Zocchi i wyróżnił się jego przemyślaną i energiczną rozbudową.

W przypominającym ogień huraganowy nieprzyjacielskim napadzie artyleryjskim na stanowiska batalionu dnia 23 [stycznia] w godzinach od 5 do 7 rano podporucznik Maczek wyprowadził swoją kompanię z ostrzeliwanych wcześniej i nie zapewniających [odpowiedniej] osłony schronów w niecce do okopów stanowiska i okopu drugiej linii, czym uchronił kompanię od strat.

Podczas ciężkiego, na ogół przypominającego ogień huraganowy nieprzyjacielskiego ostrzału artyleryjskiego 27 i 28 stycznia podporucznik Maczek cały czas osobiście prowadził obserwację i zdawał dowództwu batalionu bardzo liczne meldunki o położeniu, przez co nie tylko ciągle zapewniał dowództwu batalionu informacje o położeniu, ale także znacznie przyczynił się do artyleryjskiego zwalczania nieprzyjaciela.

Gdy [przysiółek] Kneulla zaatakowany został przez jedną nieprzyjacielską kompanię, podporucznik Maczek ostrzelał znajdującą się w niecce piechotę ogniem karabinowym, działek piechoty i karabinów maszynowych, czym znacząco przyczynił się do wyparcia nieprzyjaciela, co jednak ściągnęło na stanowisko ostrzał granatami ekrazytowymi. W trakcie tego ostrzału został on ranny odłamkiem skały, lecz pozostał na stanowisku w miejsce innego oficera w chwili luzowania przez V batalion 1. Bośniacko-Hercegowińskiego Pułku Piechoty, celem poinformowania go [tj. V batalionu] o położeniu. Ze stanowiska z wielkim wysiłkiem dotarł do dowództwa batalionu, a następnie musiał udać się do szpitala.

Wnioskuje o odznaczenie tego wzorowego, sumiennego oficera za jego niezwykłą osobistą odwagę ○1 [tj. Srebrnym Medalem za Odwagę 1. Klasy] dla oficerów”⁴⁷.

W żadnym z powyższych wniosków wśród przyznanych wcześniej odznaczeń nie wymieniono Krzyża Wojskowego Karola (*Karl-Truppenkreuz*) czy „Medalu za Ratowanie Rannych”, o których wspomina P. Potomski⁴⁸.

⁴⁷ ÖStA/KA, BA, OBA, karton 315, nr 230.608. W oryginale: „In Anerkennung hervorragend tapferen Verhaltens vor dem Feinde.

War vom 19.–30. Jänner K[o]m[man]d[an]t der Stellung Zocchi u[nd] hat sich durch verständnisvollen u[nd] energischen Ausbau der Stellung ausgezeichnet.

^Beim f[ein]dl[ichen] trommelfeuerartigen Art[illerie]überfall auf die Stellungen des Ba[taill]ons vom 23. früh v[on] 5–7^h v[or]m[it]tags hat L[eutnan]t Maczek seine Komp[anie] rasch aus den erfahrungsgemäß stark beschossene u[nd] keine Deckung bietenden Unterkünften in der Mulde in die Graben der Stellung u[nd] den Graben der 2ten Linie gebracht u[nd] so die Komp[anie] vor Verlusten bewahrt.

Beim schweren, meist trommelfeuerartigen f[ein]dl[ichen] Art[illerie]feuer auf die Stellungen des Ba[taill]ons von 27. u[nd] 28. Jänner hat L[eutnan]t Maczek den ganzen Zeit im Kampfgraben persönlich beobachtet u[nd] dem Ba[taill]onskomdo sehr zahlreich zutreffende Meldungen über den Lage erstattet, wodurch er nicht nur das Ba[taill]onskomdo ständig orientiert erhielt, sondern auch zur artilleriestischen Bekämpfung des F[ein]des wesentlich beitrug.

Als Kneulla von en 1 F[ein]dl[ichen] Komp[anie] angegriffen wurde, hat L[eutnan]t Maczek von seiner Stellung aus die in der Mulde befindl. Inf[anterie] mit Gewehr, IG u[nd] MG Feuer beschossen u[nd] so zur Vertreibung des Gegners wesentlich beigetragen, wobei er allerdings die Beschießung mit Ecrasit Granaten auf seine Stellung lud. Hiebei wurde er selbst durch Steinschlug verwundet, blieb aber an Stelle eines anderen Off[i]z[ier] bei der Ablösung durch das Ba[taill]on V/bh1 [=V Bataillon/bosnisch-herzegowinisches Infanterie Regiment Nr.1] zur Orient[ierung] in der Stellung, von wo er mit großer Mühe noch zum Ba[taill]onskomdo kam u[nd] dann in Spital abgehen mußte.

Für seine hervorragende persönliche Tapferkeit wird dieser mustergültige, pflichtgetreue Off[i]z[ier].

zur Auszeichnung mit ○1 für Off[i]z[ier]e beantragt”.

⁴⁸ P. Potomski, *General broni Stanisław*, Warszawa 2008, s. 29; idem, *General broni Stanisław*, Warszawa 2012, s. 12. W przypadku tego drugiego odznaczenia chodzić mogło o Medal Rannych (*Verwundetenmedaille*), choć, jak wspomniano, nic nie wskazuje na to, by Maczek takowe rzeczywiście otrzymał.

Symbolu odpowiadającego temu pierwszemu nie ma ponadto przy nazwisku Maczka w Rangliście z 1918 roku⁴⁹.

6. Podsumowanie

Mimo że w historiografii przebieg kariery Stanisława Maczka w armii austro-węgierskiej przedstawiany jest zasadniczo poprawnie, to jednak błędnie identyfikowano jednostkę, w której szeregach walczył na dwu frontach I wojny światowej. W niniejszym tekście ustalono, że był nią II Pułk Strzelców Krajowych (II Landeschützenregiment), przemianowany w 1917 roku na II Pułk Strzelców Cesarskich (II Kaiserschützenregiment). Przytoczono tu także zawarte w dokumentacji archiwalnej opinie o Stanisławie Maczku, uzupełniając tym samym artykuł Wacława Ryżewskiego, w którym pierwsza chronologicznie opinia pochodzi z 1919 roku. Wyłania się z nich obraz młodego, energicznego, solidnego podoficera frontowego oraz zdyscyplinowanego i zdolnego oficera-instruktora, którego jedyną słabą stroną jest brak biegłości w języku służbowym armii austro-węgierskiej – niemieckim. Cytowane uzasadnienia wniosków odznaczeniowych są dowodem niezłomnej postawy Maczka także w okresie trudnych walk górskich. Wielokrotnie przejawiał on inicjatywę i dbał o powierzonych mu żołnierzy. We wnioskach tych odnaleźć można także szczegółowe informacje na temat miejsc toczonych przez niego walk, których niewiele było dotąd w literaturze przedmiotu.

⁴⁹ *Ranglisten der K. K. Landwehr und der K. K. Gendarmerie 1918*, s. 392. Widnieje tu symbol Brązowego Medalu za Odwagę i Brązowego Signum Laudis.

